

Оксана Січкач

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ РІЗНОВИДИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І ПРО ДІТЕЙ

Анотація. У статті подано загальний огляд жанрово-стильових різновидів сучасної української літератури для дітей і про дітей. Зокрема охарактеризовано зразки фантастичної прози, літературної казки, пригодницької літератури, детективної прози, поезії для дітей і про дітей.

Ключові слова: жанр, стиль, література для дітей і про дітей, фантастична проза, літературна казка, пригодницька література, детективна проза, поезія для дітей і про дітей.

На сьогодні жанрове визначення художнього тексту постає актуальним питанням як в сучасній українській літературі загалом, так і в літературі для дітей і про дітей зокрема. Жанрово-стильове розмаїття сучасної дитячої літератури вражає. Часто письменник сам або за згодою із видавництвом намагається подати оригінальне жанрове визначення творів. Іноді намагання привернути увагу читача призводить до появи «неологізмів» у жанровому визначенні деяких творів. Іноді маємо справу із перевиданням одного твору в різних видавництвах із різними жанровими визначеннями.

Більшість висловлених думок у наукових ([4], [5], [17], [18]) та публіцистичних ([1], [8], [12], [15]) джерелах мають загальний характер та дають вибіркоче уявлення про жанрово-стильову палітру дитячих текстів. У статті спробуємо зробити загальний огляд жанрово-стильових різновидів сучасної дитячої літератури, не претендуючи на всеохопність та беззаперечність висловленого бачення.

З. Жук, роблячи огляд сучасної дитячої літератури, з-поміж інших проблем її розвитку виділяє жанрове одноманіття: «За кілька останніх років було написано чимало чудових казково-фантастичних творів: про пригоди в космосі, у паралельному світі, у далекому майбутньому тощо. Проте зникли з літературного процесу інші важливі жанри: шкільна повість, історії про перше кохання, детективні пригоди, історична белетристика, твори про природу (і пригодницькі, і науково-популярні...)» [8, с. 27].

Мета статті – це спроба окреслити жанрово-стильову палітру сучасної літератури для дітей і про дітей; спираючись на теоретичну базу, по можливості з'ясувати жанрово-стильову специфіку взятих до уваги творів, а також з'ясувати, чи дійсно існує проблема жанрового одноманіття сучасної дитячої літератури, чи за цією проблемою ховається інша – відсутність чіткого жанрово-стильового (як і вікового) розмежування сучасних творів для дітей і про дітей.

Охарактеризуємо зразки фантастичної прози, літературної казки, пригодницької літератури, детективної прози, поезії для дітей і про дітей за жанрово-стильовими ознаками.

Фантастична проза

Помітною прогалиною в сучасній дитячій літературі є нестача книг для підлітків. Для цієї категорії читачів (певно, найвибагливішої) широко представлена фантастика. Це, зокрема, твори Г. Пагутяк «Королівство», «Втеча звірів», М. та С. Дяченків «Відьомська доба», «Ключ від Королівства», «Дика енергія. Лана». Прикладом фентезі для підлітків вважається роман О. Росича «Джовані Трапатоні».

Сьогодні у видавництві «Грані-Т» існує «майстерня», де створюються нове обличчя фантастики. Серія «Українська майстерня фантастики» об'єднує письменників-фантастів, твори яких використовуються в дитячому читанні.

Окреме місце в сучасній українській фантастиці займають твори подружжя Дяченків, які є лауреатами майже всіх премій в галузі фантастики. Їхня аудиторія різноманітна – від малюків до дорослих. Проте далеко не завжди твори Дяченків мають віковий ценз. Часто твори, які пройшли апробацію дорослою аудиторією, до того ж російською мовою, у перекладі українською пропонуються як твори для юнацтва. Тут можна згадати позицію Л. Кононовича, який не бачить сенсу в розрізненні дорослої і дитячої літератур, проте початкова орієнтація на досвідченого читача буває аж надто відчутною. Прикладом цього може бути збірка «Крило» із серії «Українська майстерня фантастики». Фантастичні оповідання і повісті (окрім однойменного), зібрані тут, мають виразне спрямування на дорослого читача. На «дитячість» серії вказує лише шрифт видання. Так, підлітки – своєрідна вікова категорія, яку важко (та й не потрібно) «втримати» в межах дитячої літератури, проте навіщо в такому разі «здитинювати» твори, які вже набули певної популярності. Адже читачі старшого шкільного віку не потребують таких «видавничих ходів», щоб зацікавитися книжкою.

Сучасні підлітки у фантастичному світі, який, проте, не завжди відрізняється від реального своїми проблемами, – це тема і роману Г. Пагутяк «Королівство». Фантастичний роман Г. Пагутяк «Королівство» іноді визначають як «утопічний роман». М. Жулинський у передмові назвав твір «кращим політичним романом для дітей». Сама ж письменниця в одному з інтерв'ю називає твір «фентезі». З. Жук обстоює жанрове визначення цього роману як приклад «міського фентезі», на жаль, не подаючи достатнього обґрунтування своїх думок.

Фантастична повість Л. Ворониної «Таємниця Пурпурової планети» здобула широку популярність в колі читачів середнього шкільного віку. Реальність і фантастика в уяві дівчинки Олі невід'ємні одне від одного. Прокидаючись зранку в своїй кімнаті в звичайній міській квартирі, дівчинка переноситься у просторі на інші планети – Пурпурову, Співочих Бананів, Смугастих Равликів. Час у повісті теж рухається за законами жанру: тоді як Оля подорожує кілька днів, в цей час на Землі минає лише кілька хвилин. Композиційно повість складається з 5-ти частин, кожна з яких має по кілька розділів. Частини об'єднані спільними персонажами, проте, можуть читатися й окремо, бо є композиційно завершеними оповіданнями. Питання жанрового визначення твору залишається відкритим. Адже за певними ознаками (чарівні планети та істоти, перетворення) його можна віднести до жанру казки. До того ж сучасна літературна казка не виключає співіснування реальності і казкового світу. Але наявність елементів наукової фантастики (винаходи професора – батька Олі) залишають твір в межах жанрового різновиду фантастики.

Граматики-фантастична повість І. Ющука «Троє на Місяці», видана у «Грані-Т», схвалена Міністерствами освіти для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Повість – дивовижне поєднання величезної кількості цікавої енциклопедичної інформації із захоплюючим сюжетом і привабливими небуденними героями, поряд із якими будь-які пригоди не страшні, а повчальні. Граматичні завдання введені автором у текст твору ненав'язливо, без примусу. Але в той же час читач «змушений» їх розв'язувати, інакше не зможе рухатися сюжетом далі. Крім інформації на знання правил української мови, у повісті багато різних етимологічних історій (і це слово, як і кожне нове незрозуміле, пояснюється у творі), довідкових вкраплень з фізики, хімії, астрономії та інших дисциплін. За всіма критеріями твір є зразком наукової фантастики.

Оповідання, що базуються на дитячій фантазії, увійшли до збірки І. Роздобудько «Коли оживають ляльки», адресованої дітям молодшого шкільного віку. Дитячі фантазії, які наяву не знаходять підтримки в дорослих, уві сні не мають меж. Тож можна спілкуватися з гномами («Винахідливі гноми»), подорожувати з ляльками в країни Під-Ванію та Між-Стінію, місцезнаходження яких зрозуміле із самих назв (однойменне із збіркою оповідання). Останнє оповідання знайшло своє місце і в «дорослій» літературі письменниці, ставши частиною сюжету роману «Шості двері».

Літературна казка та її жанрово-стильові різновиди

Цілком природно, що на Парнасі дитячої літератури завжди займала почесне місце казка, і сучасне красне письмо для дітей – не виняток. Дітям пропонують казки на різний смак: сучасна казка (З. Мензатюк «Казочки-куцехвостики», «Київські казки»), казкове фентезі (О. Дерманський «Король буків, або Таємниця Смарагдової книги», Н. Воскресенська «Руда Ворона», «Останнє бажання короля»), казкові пригоди (Л. Воронина «Прибулець із Країни Нямликів», І. Андрусак «Стефа та її Чакалка»), казка з історичним антуражем (З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»), стилізація під народну казку (М. Павленко «Півтора бажання, або Казки з Ялосоветиної скрині»).

Твори З. Мензатюк дозволяють побачити диво повсюди, знайти казку скрізь: і у бабусиній скрині («Катрусині скарби»), і у народних святах («Макове князювання»), і у зміні пори року або днів тижня («Казочки-куцехвостики»), і у природі, яка нас оточує («Як до жабок говорити»). Фантастичне і реальне переплітаються у її творах так природно, що навіть не дивуєшся, коли у день Києва можна зустріти князя Кия з братами і сестрою Либіддю («Київські казки»), патріотично настроєний привид спонукає подружжя Руснаків знайти старовинну козацьку реліквію («Таємниця козацької шаблі»), а хлопчик Іванко не лише вірить у дива, але й творить їх сам («Чарівний Іванко»).

Чарівні країни з цілком реальними проблемами створює у своїх казкових повістях і Н. Воскресенська (Мацебула Н. В.) Деякі її книжки мають підзаголовки «страшенно смішна історія, повість» (наприклад, «Володар Країни Мрій», «Легенда про Бовдура Великого»), хоча за низкою ознак є казками. Щоправда кожен із цих творів містить низку казкових історій, об'єднаних спільним сюжетом і персонажами, тож за складністю композиції є казковими повістями, або казками-повістями, або повістями-казками. Так, у творі «Легенда про Бовдура Великого» є три композиційні частини, кожна з яких складається з окремих розділів. Наявні також пролог та епілог і 3 додатки (іронічні поради). Сюжет твору динамічний, базується на вирішенні загадки Країни Мрій. Усі персонажі твору є вигаданими істотами, здебільшого їхні імена є відображенням їхньої сутності (зовнішньої чи внутрішньої) – Ква-Ква – жаба, Плазун – хробак, Огризок – недолугий правитель, який без отриманих в подарунок чар не здатен ні на що, навіть на елементарні побутові речі тощо. Наявне також замовчування імені через страх перед його носієм. Так, ворожу Темряву персонажі утаємничено називають ВОНА. Казкове протистояння темних і світлих сил, низка перетворень, таємниць, чаклуни, відьми, гноми, «суперкоманда», що складається із несправжнього хлопчика-лицаря, драконихи, жаби, плазуна, які повинні знайти ключ до Країни Мрій, є промовистими ознаками жанру казки. У канву оповіді авторка часто ненав'язливо вводить певні моральні настанови. Проте ці та подібні елементи не є втручанням в жанрові канони твору. Думається, читач молодшого і середнього шкільного віку, якому адресовано казку, прочитає її із задоволенням.

Подібними за жанрово-стильовими ознаками до казок Н. Воскресенської є твори С. Вдовенка. Наприклад, його твір «Помилка Безсмертного» теж є повістю-казкою: «це справді добра казкова повість для читачів 8-10 років» [8, с. 28].

Прикладом сучасної літературної казки, створеної за кращими традиціям цього жанру, є чарівна казка Т. Крюкової «Кубок чарівника». Зіткнення темних і світлих чарівних сил, перетворення за допомогою магії, хронотоп – «десь, колись, в якійсь країні...» (чи пак – в Королівстві), таємниця, яку можна вирішити в результаті протиборства добра і зла – усе це та інше свідчить на користь зазначеного жанру. Навіть наявність певних авторських пізнавальних вставок і ліричних відступів не суперечить жанрово-стильовим ознакам твору як казки. Дещо бентежить «алкогольна довідка», яку дає принцеві чарівна істота Винарій, проте, вона врешті-решт резюмується виправданням його і перекладанням відповідальності за вживання алкогольних напоїв на плечі тих, хто їх вживає. Зазначена казка є частиною тетралогії «Гордівниця», «Закляття гномів», «Кубок чарівника», «В'язень дзеркала» про доньку бакалійника Злату, яка стала королевою, та її нащадків, яким доводиться потерпати від темних сил.

О. Ільченко, автор різних за жанрами творів для дітей, призначених для різних вікових категорій, створив досить оригінальні казки, в авторському визначенні – «іронічні казки» – «Козак, король, крук». До збірки увійшли авторські казки «народів світу» – англійська, французька, китайська, японська, німецька, єврейська, і звісно ж – українська. Усе, що відбувається в цих казках, дійсно є підтвердженням авторського визначення. Так, привид, що живе в замку, «страшенно лякався, коли самотньо ходив уночі кімнатами замку і натрапляв на щось сіре і незнайоме!» [9, с. 11], чим була вівсяна каша, яка образилася на хлопчика Ентоні за те, що він її не з'їв. Намагаючись зобразити персонажа китайської казки сміливцем, автор апелює до дитячих цінностей: «Казали, що цей сміливець нічого не боїться. *Навіть уколів у лікаря*» [9, с. 30]. У сюжеті української казки О. Ільченко спирається на народні соціально-побутові казки та інтермедії, де діють традиційні персонажі – Козак та Смерть. Козак завдяки своєму розуму і винахідливості перемагає «дурну» смерть, яка невчасно зазіхнула на його життя.

О. Рута створила для молодшого шкільного віку «казкові оповідки» «Брати котигорошки». Авторка звертається до світової літератури, зображуючи Карлсона, який опиняється в Україні (подібне перенесення-продовження зустрічаємо у Б. Жолдака в «Капосних капцях»), прилетівши в гості до хлопчика Івасика на Різдво. О. Рута, крім фольклорних мирилок («Мир-миром,/ Пирого з сиром»), закличок весни, додає завдання на логіку (ребуси, загадки, запитання).

Неперевіреними авторами дитячих казок довгий час було подружжя Калинців. Написані для доньки із заслання, казки згодом стали близькими й іншим дітям. «Казки іграшкового телефону» – найбільш популярна збірка казок І. Калинець. «Трохи казка» І. Калинця «Хлопчик-Фігурка, який задоволений собою» сьогодні вивчається у школі в 6 класі. Авторське формулювання по суті вказує на невизначеність із жанром твору. Хоча за всіма жанрово-стильовими ознаками твір цілком «вписується» в жанр казки – наявне поєднання реальності із фантазією, вигадкою. Збережено навіть морально-дидактичні та пізнавальні настанови, властиві класичній казці. Але деякі композиційні елементи твору наближують його до пізнавальної літератури, наприклад, «життеписи» Ха-еФа (поєднано науково-фантастичні, історичні, географічні, пригодницькі елементи). Цікаво, що в самому творі діти-школярі розмірковують під керівництвом вчительки над жанрово-стильовими особливостями кожного життєпису.

Ці та інші казки Калинців увійшли до збірки «Казки Старого Лева». Крім них, тут надруковані казки інших сучасних авторів: Ю. Винничука, Я. Павлюка, Н. Гончара, Г. Крука, Л. Андрієвської, М. Савки. Казка Я. Павлюка «Будиночок, в якому ніхто не спить» є зразком так званої «надокучливої казки» (казки без кінця), яка не дуже поширена в жанрі

авторської казки. Часто у казках зустрічаємо реальне історичне підґрунтя. Так, у казці Б. Волошина «Великий Магістр упирів Антик» згадується про час виникнення деяких архітектурних пам'яток Львова, у казці «Ватряник, Камінник (Фаерман)» – про пожежу, яка була у Львові на початку XVI століття.

Образи домовичків є доволі популярними у дитячих письменників. Так, Галина Малик є автором повісті-казки «Вуйко Йой та Лишиня» про домовичка на ймення Вуйко Йой, який живе у старовинній хатці, яка стоїть на високій горі десь серед густого лісу.

I. Мацко написала низку казок для дошкільного і молодшого шкільного віку: розповідь-казку «Пригоди маленького Мобіка»: у казці є дев'ять розділів, кожен з яких є окремою зв'язною розповіддю; «Мамине серденько».

Спробував свої сили як казкар і «дорослий» письменник А. Курков, написавши казку «Школа котоповітроплавання».

Варто зазначити, що в багатьох розглянутих авторських казках спостерігаємо відходження від традиційного казкового зачину. Замість короткого повідомлення-експозиції про те, де, з ким і за яких часів відбувалися події (зазвичай з невизначеною формулою «жили-були», «за горами, за лісами», «давно-давно») часто спостерігаємо наявність розлогіх ліричних вступів: «Сонечко сідало за обрій. Пташки доспівували те, що мали виспівати за день, і квапилися у рідні гніздечка...» («Легенда про Бовдура Великого» Н. Воскресенської); «Коротка червнева ніч легкокрилим метеликом опустилася на землю, але не встигла струсити пилок зірок зі своїх крил...» («Кубок чарівника» Т. Крюкової).

Пригодницька література

Пригодницька література сьогодні майже не має вікових обмежень. Проте, в порівнянні із зразками для молодшого віку, в літературі для середнього і старшого шкільного віку пригодницької літератури кількісно більше. Разом з тим – більше і її жанрово-стильових різновидів.

Розглянемо кілька художніх творів дитячої літератури, заявлених як зразки пригодницької літератури.

«Ліза та Цюця П.» Л. Денисенко – серія пригодницьких історій про вигадану істоту, яка нагадує трохи звірятко, трохи ляльку, трохи дівчинку. При створенні цього та інших персонажів Л. Денисенко спиралася на уяву та фантазію дітей, які часто надають навколишнім предметам і явищам чудернацькі імена. Кожна книжка про Цюцю П. (а їх на сьогодні налічується 2) складається із кількох «історій», які, по суті, є невеличкими оповіданнями, зв'язаними між собою спільним сюжетом. У композиції твору зустрічаємо вставки у вигляді пісень, загадок, легенд. Так, гладіолус Олус розповідає Цюці П. легенду про походження цієї квітки. Деякі епізоди книжки є по суті пізнавальними вставками, спрямованими на ознайомлення дитини із різними поняттями. Так, знайомство героїні із 12-ма собаками сприяє вивченню одночасно собачих порід і назв місяців року, оскільки кожного пса названо на честь того чи іншого місяця. Знаходимо навіть історію про створення шахів та короткі правила гри в них.

Так само, як і попередні, твори Л. Ворониної «Прибулець з країни Нямликів», «Нямлик і Балакуча Квіточка» було надруковано в серії «Сучасна дитяча проза». Варто зазначити, що ні автор, ні видавець не дають жанрового визначення творам. Лише в анотації згадується про пригодницький характер оповіді у творі. Зберігаючи інтригу, видавець не уточнює, який характер мають ці пригоди. Проте, після детального ознайомлення із формою і змістом творів, можемо вказати на їх фантастично-пригодницький характер, що часто наближує повісті до казки. Чарівне – важливий компонент будь-якої казки – виникає тут із буденного. Так, звичайна манна каша, яку не люблять більшість дітей і головна

героїня Олянка зокрема, є Чарівною Стравою для чарівної істоти Буцика із Країни нямликів. Завдяки цій страві нямлики отримують чарівні здібності – можуть збільшуватися до людського розміру та літати. Країна нямликів і світ людей існують паралельно – істоти живуть у стінах будинків, часто наражаючись через людей (яких вони називають «здорованями») на неприємності. Тож подорожі Олянки із нямликом не виходять далеко за межі звичайного хронотопу (на відміну від, наприклад, подорожей у «Пурпуровій планеті» цієї ж письменниці) – за межі рідного міста дівчинка Тож по суті це – урбаністична казка, яку творить уява дівчинки і фантазія письменниці.

Дітям старшого шкільного віку присвячені повісті «Марійка і Костик», «Залюблені в сонце. Друга історія Марійки і Костика», «Аргонавти. Третя історія Марійки і Костика» С. Процюка. Кохання, «отруйно-пристрасні ревності та непевно-гіркуваті сварки» двох підлітків розгортаються на фоні чудернацьких пригод і авторських лірично-філософських відступів.

Образом Дитинства став для М. Павленко патлатий шепелявий Домовичок (повісті «Домовичок з палітрою» та «Домовичок повертається»), якого можна поставити в один ряд із Вінні-Пухом, Карлсоном, героєм С. Дзюби Кракатунчиком та російським побратимом Кузькою. Домовичок М. Павленко силе приказками, як горохом, ненавидить телевизор-«чашокрад» і полюбляє сімейні читання, виховує вже два покоління дітей і прагне змінити долю відомих казкових героїв, малює і пише мемуари, дресирує кроликів і заробляє гроші, куючи зозулю. Цікаво, що в авторському визначенні твори є домашньо-пригодницькими повістями («для хлопчиків і дівчат, які вірять у дива»), у рецензії – казковими повістями.

Цілу низку «комп'ютерних пригод» створив О. Єсаулов: «Game over», «Антивірус», «Канікули для Інформи», «Вихідний формат», «Таємниця Великого Сканера». Сучасна дитина не уявляє своє життя без комп'ютера. Тож твори одразу привертають читацьку увагу вже своїми заголовками. Твори є своєрідним пригодницьким циклом, пов'язаним спільними персонажами. Книжковий ресурс «Друг читача» [7] дає схвальний відгук пригодницькій серії О. Єсаулова, вважаючи її чудовою альтернативою комп'ютеру в житті дитини.

Пригодницьку серію «Багаж забіяки» для підлітків 12-17 років започаткувало видавництво «Зелений пес». Щоправда, на сьогодні серію заповнив єдиний твір – Г. Ручай «Школа № 13». Видавництвом презентовано твір як зразок іронічної прози, за жанром – роман-анекдот. Такий жанр є доволі рідкісним у сьогоднішній літературі для дітей. Здебільшого письменники навіть підліткам пропонують оповідання і повісті, часто об'єднані в цикли.

Збірка пригодницьких «оповідок» Галини Малік «Сміятися заборонено!» була надрукована в серії «Для тих, хто не любить читати» видавництвом «Зелений пес». За жанровими ознаками – це повість, що складається з окремих частин, які й було названо «оповідками», хоча композиційно жодна з них не є завершеним твором і тому не може сприйматися окремо від цілого. У структуру композиції інколи додано різні малі жанрові дитячі твори – наприклад, кілька авторських лічилок, примовок, що супроводжують дитячу гру («Я стрибаю на скакалці / так і так, і ось так! / Бо стрипати на скакалці/ я мастак, я мастак!» [14, с. 54]), дражнилок («Сищик Прищик / Сів на пищик / Пищик пищить / Сищик верещить» [14, с. 76]). Не оминає увагою письменниці і такий своєрідний, але дуже популярний в дитячому колі, жанр як «страшилки». Своїми «Страшилками з останньої парти» письменниці доповнює колекцію цього «жанру» дитячої літератури.

Детективна проза

У сучасній українській літературі, на відміну від європейських, жанр детективу уже традиційно розглядається як розважальний. Проте в Європі сьогодні, як і століття тому, основним завданням детективу є навчити людей мислити логічно. Тому в європейських країнах книги детективного жанру користуються неабияким попитом. Причому детективи для дітей чи не популярніші за «дорослі» книги цього жанру. Видавництво «Грані-Т» вирішило виправити ситуацію на ниві української детективістики, почавши виховувати відчуття детективного смаку з дитячого віку. Так з'явилася серія «Дивний детектив» – перша в сучасній українській літературі серія дитячих детективів.

Серед авторів – О. Льченко, А. Кокотюха, О. Недемлінський та ін. А. Кокотюха як автор численних «дорослих» детективів цілком впорався і як автор детективів для дітей. Низка детективних історій – «Мисливці за привидами», «Клуб боягузів», «Рік пригод. Полювання на Золотий кубок» та інші – написані в дусі найкращих світових зразків детективу. Усі детективні історії об'єднані спільними персонажами. Школярі Максим Білан та Денис Черненко потрапляють у різні загадкові ситуації, які легко вирішують, завжди доводячи справу до кінця. Образи-персонажі творів А. Кокотюхи, незважаючи на їхню не зовсім дитячу місію, є звичайними семикласниками, яким властиве все, що турбує дитину цього віку. При цьому автор уникає зайвого моралізаторства, нав'язування своїх думок і менторського тону. Складається враження, що повісті написані кимось із діючих персонажів. Лексика, розмірковування персонажів є адекватними заявленому вікові. Тож детективи А. Кокотюхи є гідним зразком детективу для дітей середнього і старшого шкільного віку.

О. Лущевська – молода авторка, яка лише починає формуватися як дитячий письменник. Свою книжку «Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки» вона створила з думкою про дітей молодшого та середнього шкільного віку. Повість написано в оригінальному жанрі «різдвяного детективу» (видавці у презентації надають йому жанрове визначення «різдвяний казко-детектив»). Захопливий сюжет побудовано на справжнісінькому розслідуванні. Його проводять сільські діти разом з Лялею, своєю гостею з міста, коли разом вирішують розгадати таємницю старовинної скриньки. Теплу, колоритну розповідь доречно «інкрустовано» народними піснями й колядками.

Авторами дитячих детективів виступили також М. та С. Дяченки. Їхні «Пригоди Марійки Михайлової», написані свого часу для доньки, З. Жук назвала «пародією на детектив» (в хорошому сенсі цього слова), а загалом жанрове визначення попередньо розглянутого твору може бути використане на означення і цього дитячого детективу.

Поезія для дітей і про дітей

Дитяча поезія – жанр, який сьогодні перебуває в стані відродження. Серед дитячих поетів можемо виокремити представників старшого покоління (Т. Коломієць) та молодшого, в колі яких виділяється І. Андрусак. Дитяча поезія – жанр доволі специфічний, особливо зважаючи на реципієнта. Поезії здебільшого адресуються малечі, яка лише починає опановувати навколишній світ.

Питання рідної мови, святинь та ідеалів, такі актуальні сьогодні, старшим людям освоювати важко, а ще важче – міняти їх. Тому працювати треба з найменшими, вважає Т. Коломієць. У її творчому доробку – понад 30 збірок оригінальних казок, віршів, небилиць, лічилок, смішинок, загадок. Найвідоміші її книги: «Починаються дива», «Жмурки», «Пісенька про гнома», «Пісня джерельця», «Дощик-накрапайчик». Жанрова палітра поетичних творів Т. Коломієць доволі широка. Так, у вибраному виданні «Де ховає сонце роси» знаходимо колискові («Хиталочка-гойдалочка», «Люленьки-люлі»); своєрідний

жанровий авторський неологізм «дива» – поезії про різні явища природи і загалом навколишньої дійсності, що складає світ дитини; пісеньки («Я по вулиці іду», пісенька-гра «Ми у лісі були»); оповідки («Звідки кузня узялась», «На роботу»); казочки («Біг зайчисько», «Про зайчиська-вуханя»); лічилки («Водить маляр олівцем», «Жмурки»); небилиці; вірші без кінця; загадки («Махнула ворона пером,/ Всю землю покрила крилом,/ Наслала пільму навсібіч,/ Бо то не ворона, а... (ніч)»).

Приємне враження справляють вірші І. Андрусика із збірки «Звіряча абетка». Це досягнення як автора віршів, так і художника О. Гаврилової, яка оформила книжку дуже симпатичними звірятами. Поєднання літер абетки з тваринами дуже поширене, проте поет не лише починає кожний вірш із відповідної літери, але й вдається до суто дитячих хитрощів запам'ятовування – добирає риму до назви в першому ж рядку: «Іхтіозавр прийшов на базар». Адже діти запам'ятовують римовані рядки-приповідки краще, ніж слова.

Жанровий синкретизм у сучасній літературі для дітей і про дітей

Жанровий синкретизм, як уже зрозуміло з попередніх рубрик, – явище майже всеохопне в сучасній літературі для дітей і про дітей. Проте, якщо в деяких творах цей синкретизм виникає за відсутності порозуміння автора-видавця-критика-дослідника у визначенні жанру твору, то деякі випадки є беззаперечним прикладом поєднання різних жанрових ознак в одному творі. Так, повість М. Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських», на думку З. Жук, є поєднанням шкільної повісті, повісті на історичну тематику, фантастичного оповідання, детективу тощо.

Часто зустрічаємо поєднання ознак пригодницької та фантастичної прози. Світ дитини, в який намагаються заглибитися письменники, рідко обмежений певними рамками. Як в світі дитини певні пригоди пов'язані із безмежною фантазією, так і письменники, подаючи пригоди персонажів, роблять їх фантастичними і надзвичайними.

Пригодницько-фантастичним романом названо твір С. Оксеніка «Лісом, небом, водою». Хоча за більшістю ознак, вважаю, що цей твір є яскравим прикладом жанру фентезі. Світ, в якому існує головний герой, дванадцятирічний Лисий, не є витвором фантазії чи уяви, що протиставляється реальності. Це – нова реальність із своїми законами. Лисий не знає інших світів. Крім того, у творі спостерігаються певні ознаки химерного роману. Так, метаморфози супроводжують подорож героя від початку до кінця (наприклад, їдучі жаби, що нападають на Лисого, утворюються з листя рослини, а, досягаючи, стають поживною їжею, схожою на фрукт). На жаль, не конкретизованою залишилася цільова аудиторія твору. Видавниче формулювання «літературно-художнє видання для дітей та юнацтва» є занадто широким. Але жанрово-стильові ознаки, тематика, проблематика наводять на думку про читача старшого і, можливо, середнього шкільного віку.

Іноді пригодницько-фантастична проза поєднується із різноплановою тематикою, наприклад, історичною. У результаті чого з'явилися історико-пригодницька фантазія Л. Гулько «Царський пояс»; пригодницько-фантастична повість на основі історії рідного краю З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі».

Історична тематика займає в літературі сьогодення гідне місце, і дитяча література не є винятком. А пригодницько-фантастично-детективні елементи, які зустрічаються в історичних книжках, роблять цей жанр для дітей ще привабливішим. При цьому репертуар історичної прози для юних досить різноманітний: історична трилогія (В. Рутківський «Джури козака Швайки», «Джури-характерники», «Джури та підводний човен»); роман-жарт (В. Карпенко «Марко і Харко», «Перші синці»); пригодницькі романи (О. Гаврош «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу», «Пригоди тричі славного розбійника Пинті»).

«Пекельний звіздар» Л. Кононовича досі не отримав точного жанрового визначення. Сам автор так коментує цей твір: «Ця книжка – перша частина масштабного проекту під назвою «Троянів оберіг», поєднання фентезі з козацьким вестерном. Тут і язичницька мітологія, і Січ, і мандрівка Дніпровими порогами, і сутички зі шляхтою й татарами... Але тільки перша частина й вийде, бо видавництво відмовилося від продовження цієї теми. Напевне, їх просто злякала українська стихія, що бурхає в цьому тексті... Та й з мовою ви-йшли проблеми. Де це, кажуть, ви взяли такі слова – «бахмат», «галайстра», «надисати», «ґзитися»?.. Ми, кажуть, таких слів не знаємо. Ідіть, кажуть, звідціля, – наше видавництво замале для ваших задумів...» [12].

Щодо «поєднання фентезі з козацьким вестерном», то навряд чи з цим авторським визначенням можна погодитися. Світ реальний і вигаданий у творі існують як паралелі, як розшарування цілого (Білий Світ, Ирїй, Безодня). Тож « мешканці » цих світів можуть мандрувати між ними, якщо їм надано такий привілей (головний герой, хлопчик Івась, має такий «пропуск» у вигляді оберегу богині Лади). Можливо, ситуацію прояснили б наступні частини, але, вважаю, що наявну частину твору можна визначити як історичну пригодницько-фантастичну повість.

Поданий у статті огляд не є вичерпним, подальший розвиток української літератури для дітей і про дітей, можливо, змінить змальовану картину, тож перспективи обговорення на черзі.

Література

1. Андрусак І. Дорослі капості дитячої літератури – Іван Андрусак про дитячу літературу / І. Андрусак. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/2011.html>.
2. Воронина Л. Прибулець з Країни нямликів / Л. Воронина. – К. : Грані-Т, 2007. – 128 с.
3. Воскресенська Н. Легенда про Бовдура Великого / Н. Воскресенська. – К. : Грані-Т, 2007. – 240 с.
4. Гнідець У. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва в світлі наукової критики / У. Гнідець. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/46>.
5. Дев'ятко Н. Можливості впливу сучасних жанрів: фантастика, фентезі, казка / Н. Дев'ятко. – Режим доступу: <http://gak.com.ua/creatives/1/15803>
6. Денисенко Л. Ліза та Цюця П. зустрічаються / Л. Денисенко. – К. : Грані-Т, 2008. – 128 с.
7. Друг читача. – Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua/>.
8. Жук З. Вражає жанрове одноманіття : (Про дитячу літературу українських авторів) / З. Жук // Книжковий клуб плюс. – 2006. – № 7– 8. – С. 27–29.
9. Ільченко О. Козак, король, крук. Іронічні казки / О. Ільченко. – К. : Грані-Т, 2007. – 96 с.
10. Казки Старого Лева / Упоряд. Л. Андрієвська. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2003. – 310 с.
11. Кононович Л. Пекельний звіздар / Л. Кононович. – К. : Грані-Т, 2008. – 152 с.
12. Кононович Л. Сучасна українська література перебуває сьогодні в дивному стані / Л. Кононович. – Режим доступу: <http://artvertep.com/print?cont=8533>.
13. Крюкова Т. Кубок чарівника / Т. Крюкова. – Харків : Ранок, 2004. – 144 с.
14. Малик Г. Сміятися заборонено! / Г. Малик. – К. : Джерела М, 2005. – 112 с.
15. Мацко І. Діти вулиці. Про статус сучасної української дитячої літератури / І. Мацко. – Режим доступу: <http://petryk.com.ua/465>.

16. Роздобудько І. Коли оживають ляльки / І. Роздобудько. – К. : Грані-Т, 2007. – 60 с.
17. Сучасна література для дітей : огляд. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5828>.
18. Тихолоз Н. Попелюшка з чарівного замку, або Некоронована царівна жанрів (казка як вид художньої словесності) / Н. Тихолоз // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях і колегіумах. – 2002. – № 5. – С. 22–31 ; № 6. – С. 53–60.
19. Ющук І. Троє на Місяці : повість / І. Ющук ; передм. авт. – К. : Грані-Т, 2010. – 235 с.

Oksana Sichkar

Genre and Stylistic Variety of Modern Ukrainian Literature for and about Children

Summary. In the paper is presented an overview of genre and stylistic varieties of modern Ukrainian literature for and about children. In particular, is described examples of prose fiction, literary tales, adventure literature, detective fiction, poetry for and about children.

Keywords: genre, style, literature for and about children, fantasy fiction, literature tale, adventure literature, detective fiction.

Оксана Сичкар

Жанрово-стилистические разновидности современной украинской литературы для детей и о детях

Аннотация. В статье представлен общий анализ жанрово-стилистических разновидностей современной украинской литературы для детей и о детях. В частности, охарактеризованы примеры фантастической прозы, литературной сказки, приключенческой литературы, детективной прозы, поэзии для детей и о детях.

Ключевые слова: жанр, стиль, литература для детей и о детях, фантастическая проза, литературная сказка, приключенческая литература, детективная проза, поэзия для детей и о детях.